

1 Inleiding

In deze inleiding geef ik eerst een aantal situaties, die alle over eigendom gaan. Die situaties leiden nogal eens tot geschillen, en die kunnen alleen met behulp van de begrippen zoals eigendom, de regels (zoals art. 5:2 BW) in hun samenhang, en de systematiek van het recht en het Burgerlijk Wetboek (BW), worden begrepen.

Dit boek is van jou. Jij hebt het gekocht en betaald, en het is aan jou geleverd. Jij bent eigenaar. We begrijpen allemaal wat dat betekent. De wet geeft een definitie van eigendom in artikel 5:1 BW.

Artikel 5:1 lid 1 BW

Eigendom is het meest omvattende recht dat een persoon op een zaak kan hebben.

Dat is een algemene regel over het eigendomsrecht. Jij hebt een specifiek eigendomsrecht op dit boek. Je hebt op dit boek (dat is een zaak) het meest omvattende recht dat iemand hebben kan. Je gebruikt dit boek dit jaar om je ermee voor te bereiden op de tentamens die komen gaan. Nog vele jaren nadat je die tentamens hebt gehaald, gebruik je dit boek om je kennis weer op te frissen, of als eerste opstap voor de beantwoording van een vraag die je op je werk voorgelegd kreeg. Over hoe je dat boek gebruikt, geeft de wet *geen* precieze regels – en dat is maar goed ook. Jij bent immers eigenaar en jij mag dat gebruik zelf bepalen. De regel staat al in de definitie van eigendom: eigendom is het ‘meest omvattende’ recht. Je kunt ook besluiten om dit boek voor een goede prijs te verkopen. Je mag dat doen als eigenaar: je hebt immers het ‘meest omvattende’ recht. Niemand mag meer met wat van jou is dan jijzelf. In dat geval kun je het boek aan iemand anders leveren en daarmee maak je die persoon eigenaar. Dat heet overdracht. Daarvoor geeft de wet wel een regel.

Artikel 3:84 lid 1 BW

Voor overdracht van een goed wordt vereist een levering krachtens geldige titel, verricht door hem die bevoegd is over het goed te beschikken.

Deze regel spreekt over ‘overdracht van een goed.’ Het begrip ‘goed’ omvat ook zaken – dat blijkt uit het eerste artikel van hetzelfde Boek: artikel 3:1 BW.

Artikel 3:1 BW

Goederen zijn alle zaken en alle vermogensrechten.

De systematiek maakt dat we deze betekenis van goed dus ook toepassen in het artikel over overdracht. Wie een goed (dus ook: een zaak) wil overdragen moet voldoen aan de dwingende vereisten van dit artikel: een levering die krachtens een titel plaatsvindt, door iemand die bevoegd is te beschikken. Dat zijn zeer abstracte termen, maar ze betekenen eigenlijk gewoon het volgende. Alleen de eigenaar kan overdragen, want die heeft immers het meest omvattende recht en is dus ook bevoegd. De eigenaar moet leveren, dat wil zeggen de overdracht publiekelijk kenbaar laten zijn. Bij je papieren boek kan dat heel eenvoudig: je geeft het aan de verkrijger – en dat kan iedere omstander zien. Voor die levering wordt een geldige *reden* verlangd – en dat is de titel. Dat zal zeer vaak een koopovereenkomst zijn, waarmee de verkoper en de koper beiden aangeven de overdracht van eigendom te willen; daarmee rechtvaardigen zij ook de overdracht. Zowel de koopovereenkomst als de overdracht is een zogenoemde rechtshandeling. Jij bent als persoon in staat om die rechtshandelingen te verrichten, zodat jijzelf juridische gevolgen in het leven roept, zoals het verkopen van een zaak en het overdragen daarvan. De wet geeft sinds 1992 een definitie van een rechtshandeling. Voor die tijd stond het niet in de wet, maar werd het op grond van literatuur en rechtspraak aangenomen.

Artikel 3:33 BW

Een rechtshandeling vereist een op een rechtsgevolg gerichte wil die zich door een verklaring heeft geopenbaard.

Verkoper en koper hebben een koopovereenkomst gesloten – zij willen voor de overeengekomen prijs de eigendom van de zaak overdragen en hebben dat aan elkaar verklaard. Beiden zijn het ook eens over de overdracht.

Onze regel van overdracht betekent eigenlijk ook dat een enkele koopovereenkomst voor overdracht van eigendom niet volstaat. In het jaar 295 werd dat in een paar woorden neergeschreven als een regel, uitgevaardigd namens de Romeinse keizer Diocletianus: door levering, niet door enkele overeenkomst wordt de eigendom van zaken overgedragen.¹

We zullen zien dat dat leveren in de praktijk vrij eenvoudig gaat, voor roerende zaken en voor vorderingen. Wanneer onroerende zaken als land of een appartement overgedragen moeten worden, dan zijn er meer formele vereisten voor de levering.

Het goederenrecht is zeer oud, en zeer stabiel. Dat betreft zowel de systematiek, de principes en de regels als de begrippen van het goederenrecht. De regels van eigendom en van overdracht zijn oud, met begrippen (eigendom, levering) die al lang eenzelfde betekenis hebben. Beide regels zijn van dwingend recht. Als jij eigenaar bent, dan ben jij degene die het meest omvattende recht heeft – niemand anders kan daartussen komen, behalve als jij dat toestaat. Overdracht van eigendom is daarvan een belangrijk voorbeeld. Als je wilt overdragen dan kan dat – maar dan geldt er de dwingende voorwaarde van levering, nog steeds.

Het goederenrecht verandert wel, maar op details, en bovendien veel minder snel dan het verbintenissenrecht. Goederenrecht en verbintenissenrecht vormen samen het vermogensrecht. We hebben beide rechtsgebieden al in

¹ In het latijn: *traditionibus, non nudis pactis dominia rerum transferuntur*. Te vinden in C. 2.3.20. De vindplaats is de Codex, 2e boek, 3e titel en 20ste paragraaf van de wetgeving van Keizer Justinianus, uit de eerste helft van de 6e eeuw. Ik verwijs vaker naar Romeinsrechtelijke teksten, omdat ons recht in die traditie staat en er in de literatuur over de gehele wereld veel gebruik van wordt gemaakt.

werking gezien, in de eerste zin hierboven: jij hebt dit boek gekocht (verbintenissenrecht), en het is aan jou geleverd (goederenrecht). Jij bent eigenaar (goederenrecht). Jij, en jij alleen, mag het boek in eigendom overdragen. Je kunt het ook zelf blijven bezitten en voor jezelf houden – en gebruiken. Goederenrecht gaat over goederen en over de rechten daarop. Het verbintenissenrecht gaat over persoonlijke rechten – tegen een persoon uit te oefenen. De koopovereenkomst roept verbintenissen in het leven (juridisch).

A verkoopt aan B een laptop voor een prijs van € 499. A en B sluiten een overeenkomst. Twee verbintenissen ontstaan. A is verbonden om aan B de laptop te leveren. B is verbonden om aan A € 499 te betalen.

B is onderweg naar huis met zijn nieuwe laptop. Hij wordt door C aangereden – C was een zeer belangrijk berichtje op zijn telefoon aan het lezen. B heeft niets, maar zijn laptop is vernield. Door deze handeling van C – een onrechtmatige daad – ontstaat er een verbintenis: C is jegens B verbonden om de schade te vergoeden.

Twee voorbeelden over verbintenissen – een uit het overeenkomstenrecht en de ander uit het onrechtmatigedaadsrecht. Verbintenissen moeten worden nagekomen. Het begrip verbintenis is afkomstig uit het Romeinse recht – *obligatio*. De betekenis daarvan werd en wordt nog steeds verbeeld met de woorden: *obligatio est vinculum iuris*, de verbintenis is een keten van recht. Die rechtsband verbindt de debiteur (schuldenaar) aan de crediteur (schuldeiser). Verbintenissen moeten worden nagekomen. Als sprake is van een koopovereenkomst, zijn er bijvoorbeeld twee verbintenissen: een verbintenis tot levering van de verkochte zaak, en een verbintenis tot betaling van de prijs. Hoe verbintenissen ontstaan, wat hun inhoud is, en hoe precies moet worden nagekomen wordt in het verbintenissenrecht geregeld. Dat rechtsgebied vinden we in de Boeken 3, 6, 7 en 8 BW. Het is voor een zeer groot deel regeland recht. Dat betekent dat de wettelijke regels (vaak) niet dwingend zijn. Partijen bepalen immers zelf met wie, waarover en onder welke voorwaarden ze overeenkomsten sluiten. Dat is contractsvrijheid. Die vrijheid is in het goederenrecht afwezig.

Het goederenrecht is systematisch onderdeel van een groter geheel van het recht, op de eerste plaats het burgerlijk recht. In dat burgerlijk recht wordt als eerste de persoon behandeld. Het goederenrecht gaat over rechten van die personen op goederen. Elke persoon heeft goederen. Die goederen bevinden zich in het vermogen van de persoon. Behalve *natuurlijke* personen – mensen

van vlees en bloed – zijn er *rechtspersonen*, zoals de vereniging of de besloten vennootschap. Die rechtspersonen treden zelfstandig in het economische en juridische verkeer op. Zo hebben ook rechtspersonen dus een vermogen. Net als natuurlijke personen kunnen rechtspersonen handelen met andere personen, met betrekking tot de goederen in hun vermogen. Elke (rechts)persoon heeft één vermogen. In dit vermogen van de persoon of de rechtspersoon bevinden zich (economisch gezien) activa en passiva. De passiva zijn de schulden, de activa in dat vermogen noemen we (juridisch) goederen.

Vraag je eens af, wat je aan goederen hebt. Je hebt al het een en ander: de kleren die je draagt, je fiets of auto, het appartement waarin je woont, het inkomen van studiefinanciering of van een baan ernaast, je mobieltje(s) en de bundel die daarbij hoort; en zo meer. Dit zijn allemaal goederen in jouw vermogen. Die goederen zijn van verschillende aard, ook in het recht. Zo zijn sommige goederen tastbaar (je mobieltje) en andere niet. Die tastbare goederen zijn in het recht bekend als zaken, zoals de kleren, de fiets, de auto en het mobieltje. Van deze zaken kun je eigenaar zijn, het eigendomsrecht hebben. Je andere genoemde goederen zijn niet tastbaar, zoals het recht op een maandelijkse betaling door de overheid (DUO), het recht op betaling door je werkgever; je hebt het recht dat je verhuurder jou het gebruik van het appartement verschaft; je hebt het recht dat je per maand een aantal sms'jes kunt versturen. Op al die goederen heb je recht – al die goederen zijn van jou. Het recht kent begrippen met een vastgestelde betekenis. Zo is bijvoorbeeld het (belangrijkste) begrip *eigendom*. Eigendom, zo definieert artikel 5:1 BW, 'is het meest omvattende recht dat een persoon op een zaak kan hebben'. Zaken, zo definieert artikel 3:2 BW, zijn 'de voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten'. Van de stoffelijke goederen, de zaken, ben jij dus eigenaar; de niet-stoffelijke goederen, de vermogensrechten, behoren jou toe.

Wat mag een persoon met zijn goederen doen? Hoe kan hij die goederen verkrijgen? Hoe kan hij die goederen vervreemden? Vervreemden betekent: aan een ander overdragen. Dat zijn een paar van de vragen waarover het goederenrecht handelt. Het goederenrecht gaat ook over de mogelijkheid iemand anders een recht te geven op jouw goederen, en zo'n recht noemen we een goederenrechtelijk recht. Iemand anders een goederenrechtelijk recht geven is bekend als 'bezwaren'. Zo financiert de bank de aankoop van je huis, onder de voorwaarde dat je op jouw huis ten behoeve van de bank een recht van hypotheek vestigt. Jij bent eigenaar van het huis, terwijl de bank een hypotheekrecht op jouw huis heeft. Er zijn meer van dergelijke rechten op andermans goederen, zoals vruchtgebruik, erfpacht en erfdiensbaarheid.